

مطالعه کیفیت زندگی سرپرستان خانوار شهر زنجان در سال ۱۳۹۲

- ۱ سودابه محرمی
- ۲ حمید صنعت‌جو
- ۳ یوسف بیانلو

چکیده

پژوهش حاضر به دنبال مطالعه و بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای شهرستان زنجان می‌باشد. سوال اصلی تحقیق این بوده که وضعیت کیفیت زندگی خانواده‌ها و خانوارهای شهرستان زنجان چگونه بوده و عوامل موثر در تغییر کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای شهر زنجان چیست؟

روش‌شناسی تحقیق: پژوهش حاضر با روش کمی انجام و به شیوه پیمایشی اجرا گردیده است که ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. جامعه آماری تحقیق، کلیه سرپرستان خانوارهای شهرستان زنجان می‌باشد که تعداد آنها ۱۱۰۹۴۳ خانوار می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران، ۳۹۰ خانوار به عنوان نمونه انتخاب گردیده و سرپرستان آنها مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

^۱ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه (نویسنده مسئول) somoharramei@gmail.com

^۲ استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه زنجان h.sanatjoo@gmail.com

^۳ استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه زنجان ybayanloo@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۱۲

یافته‌های تحقیق: بر اساس تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، بین اغلب متغیرهای زمینه‌ای (همانند سن، سواد، تاهل و ...) با متغیر سبک زندگی و مولفه‌های آن رابطه معنادار وجود داشت. همچنین بین متغیرهای اعتماد اجتماعی، کیفیت زندگی و سبک زندگی و مولفه‌های آن رابطه معناداری وجود داشت.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، سبک زندگی فرهنگی، محصولات فرهنگی، اوقات فراغت، سرپرستان خانوار.

۱- مقدمه

قرن حاضر شاهد تغییرات چشمگیری در مورد دیدگاه آدمی نسبت به زندگی بوده است. در این قرن تنها حفظ زندگی به شکل معمول مطلوب نبوده، بلکه ارتقاء کیفیت زندگی در زمینه‌های متعدد تلاش اساسی جوامع تلقی می‌شود. داشتن کیفیت زندگی مطلوب همواره آرزوی بشر بوده و است. در ابتدا این آرزو به بهبود وضعیت‌های ظاهری افراد از قبیل میزان درآمد، تحصیلات، سلامتی جسمی و مسکن محدود بود. ولی اکنون به طیف‌های وسیعی از جمله متغیرهای کیفی و ذهنی توجه می‌شود.

همه انسانها از آغاز حیات خود در جست و جوی بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی‌شان بوده‌اند، اما در دوران معاصر کیفیت زندگی به موضوع مطالعه‌ی جامعه‌شناسان تبدیل شده است، زیرا آنها به این واقعیت پی برده‌اند که آینده‌ی جامعه در گرو شناسایی عواملی است که بر شرایط زندگی انسانها تاثیر می‌گذارد (صادقی، ۱۳۸۳).

۲- بیان مساله

مراکز تحقیقاتی گوناگونی هم‌اکنون به سنجش کیفیت زندگی در سطح ملی و بین‌الملل می‌پردازند. در ایالات متحده آمریکا از دهه ۱۹۶۰ انستیتو تحقیقات اجتماعی در دانشگاه

میشیگان و مرکز نظرسنجی شیکاگو کیفیت زندگی را می‌سنجند و از سال ۱۹۹۵ با تأسیس انجمن بین‌المللی پژوهش‌های کیفیت زندگی (International society for quality of life studies)، سنجش این مفهوم به خوبی نهادینه شده است (فیلیپس (Philips)، ۲۰۰۶). سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را بهزیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی می‌داند و آن را چنین تعریف می‌کند: «کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌ای پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی، میزان استقلال و روابط فرد با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد (هوکوگروپ، ۱۹۹۳).

با توجه به تعاریف ارائه شده، می‌توان گفت که اصولاً کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چندبعدی است که با وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (مانند روستا، شهر، و یا کشور) در رابطه است و از این رو، هم به شاخص‌های ذهنی یا کیفی و هم به شاخص‌های عینی و کمی متکی است (کوکبی، ۱۳۸۵).

با توجه به مطالب عنوان شده و نظر به اینکه محقق خود ساکن شهر زنجان بوده و تسلط و اشرافیت خاصی به زندگی شهروندان زنجان دارد، لذا بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی و ابعاد آن در مناطق مختلف شهر زنجان به عنوان موضوع پژوهش حاضر انتخاب شده است. در واقع سه سؤال اساسی این مقاله را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

- ۱- وضعیت کیفیت زندگی سرپرستان خانوار در مناطق مختلف شهر چگونه می‌باشد؟
- ۲- چه رابطه‌ای بین فرهنگ سبک زندگی و کیفیت زندگی سرپرستان خانوار شهر زنجان وجود دارد؟
- ۳- عوامل و متغیرهای اصلی و مهم تعیین‌کننده میزان کیفیت زندگی سرپرستان خانوار شهر زنجان چیست؟

۳- تعریف نظری متغیرهای پژوهش

کیفیت زندگی و ابعاد آن: سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را بهزیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی می‌داند و آن را چنین تعریف می‌کند: «کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چهارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها، و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌ای پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی، و میزان استقلال و روابط او با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد (هوکوگروپ، ۱۹۹۳: ۱۶۷).

سبک زندگی: سبک زندگی اصطلاحی است که از ۱۹۳۹ به بعد در زبان انگلیسی رواج یافته است. به نظر می‌رسد تا پیش از این، نیاز به این اصطلاح وجود نداشته است، اما امروزه این اصطلاح کاربرد عامیانه زیادی دارد و بیشتر برای توصیف نوع خانه و اسباب و اثاثیه‌ای که فرد آن را مطلوب خود می‌داند یا ایده‌آل خود می‌داند به کار برده می‌شود. از این نظر این اصطلاح برای توصیف و بیان تلقی فرد از زندگی یا زندگی ایده‌آل که معمولاً در فعالیتهای، علایق و نگرش‌هایش منعکس می‌شود به کار می‌رود. اما در تعریفی ساده و کلی‌تر می‌توان سبک زندگی را شیوه زندگی به نحو دقیق‌تر، الگو و شیوه‌های زندگی روزمره تعریف کرد که نه تنها شامل الگوهای فردی مطلوب از زندگی بلکه شامل تمام عادات و روش‌هایی است که فرد با اعضای یک گروه به آنها خو کرده یا عملاً با آنها سر و کار دارد (صالحی ۱۳۸۶: ۴۲).

در ادبیات جامعه‌شناسی، از مفهوم سبک زندگی دو برداشت و دو گونه مفهوم‌سازی متفاوت به عمل آمده است. در نگاه نخست که سابقه آن به دهه ۱۹۲۰ باز می‌گردد، سبک زندگی معرف شدت و موقعیت اجتماعی افراد بود و غالباً به عنوان شاخصی برای تعیین طبقه اجتماعی به کار رفته است (پاییز ۱۹۳۵، چایمن ۳). از نظر نگرش دوم سبک زندگی نه راهی برای تعیین طبقه اجتماعی بلکه شکل اجتماعی نوینی دانسته می‌شود که تنها در متن تغییرات فرهنگی مدرنیته و رشد فرهنگ مصرف‌گرایی معنا می‌یابد (گیدنز ۱۹۹۱، بورديو ۱۹۸۴) (فدرستون ۱۹۹۱، لش و یوری ۱۹۸۷).

سودابه محرمی، حمید صنعت‌جو و یوسف بیانلو ۱۰۷

مصرف فرهنگی: مصرف فرهنگی به بیان ساده به معنای استفاده از کالاهای تولید شده نظام فرهنگی است و مشخص کننده نوع سلیقه مصرف‌کننده می‌باشد (بورديو، ۱۹۸۴: ۱۱۲).

اعتماد اجتماعی: "اعتماد اجتماعی را می‌توان داشتن حسن‌ظن به دیگران در روابط اجتماعی، که دارای دو طرف اعتمادکننده (Trustee) و اعتماد شونده (Truster)، فرد یا گروه، است دانست که تسهیل‌کننده روابط اجتماعی بوده و امکان سود یا زیان را در خود نهفته دارد" (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۱۱).

واژه‌ی اعتماد (Trust) در فرهنگ اکسفورد به عنوان اتکا یا اطمینان به نوعی کیفیت یا صفت یک شخص یا یک چیز، یا اطمینان به حقیقت یک گفته توصیف می‌شود. در زبان فارسی واژه اعتماد مترادف با تکیه کردن، واگذاشتن کار به کسی، اطمینان، وثوق، باور و اعتقاد به کار گرفته می‌شود.

۴- رویکردهای مختلف به کیفیت زندگی

رویکرد روان‌شناختی: روان‌شناسان که فرد را واحد مطالعات خود می‌پندارند درجه مطلوبیت کیفیت زندگی را ناشی از رشد کامل شخصیت فرد می‌دانند و بر آن شدند تا میان کیفیت زندگی و ویژگی‌های شخصیتی انسان رابطه برقرار کنند. بزعم آنان، برخی از تیپ‌های شخصیتی کیفیت زندگی خود را مطلوب و برخی دیگر آن را نامطلوب تلقی می‌کنند.

جان باولبی (John Bowlby) در یکی از آثارش درباره‌ی انحراف، چنین استدلال می‌کند که از جمله مهم‌ترین نیازهای کودک امنیت عاطفی است که از طریق مادر تأمین می‌گردد. چنانچه کودک، به ویژه در دوران کودکی از عشق و محبت مادری محروم شود، این امکان وجود دارد که به شخصیت روان‌رنجور (Psychopathic Personality) مبتلا گردد. این افراد معمولاً بدون تأمل و اندیشه عمل کرده و در نتیجه کیفیت زندگی مطلوبی را تجربه نخواهند کرد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳).

کیفیت زندگی پائین در این دیدگاه واکنشی است که در نتیجه‌ی عدم توانایی فرد در یافتن راه حل جهت کشمکش‌های ناشی از ارتباط او با خانواده به وجود آید (حیدریان، ۱۳۴۶: ۶۵).

رویکرد روان‌شناختی اجتماعی: تبیین‌های روان‌شناختی اجتماعی کیفیت زندگی، پلی است بر شکاف موجود میان محیط‌گرایی گسترده در تبیین‌های جامعه‌شناسی و فردگرایی محدود در تبیین‌های روان‌شناختی و زیست‌شناختی، تبیین‌هایی که در آن، کانون اصلی تحلیل عمدتاً متوجه موقعیتی است که فرد تلقی خاصی از کیفیت زندگی خود دارد، و فرض نیز بر آن است که نحوه ارزیابی کیفیت زندگی در خلال کنش‌های متقابل اجتماعی فرا گرفته می‌شود، و این فراگیری نیز ناشی از فرایندهایی مانند یادگیری شرطی، تقویت، مشاهده، و الگوسازی و همچنین برچسب اجتماعی است. در هر حال گاه به منظور توجه دادن به نقش محوری فرایندهای مزبور در این تبیین‌ها، آنها را نظریه‌های فرایند اجتماعی می‌نامند. آنچه در این دسته تبیین‌ها به عنوان علل پیدایش این بینش معرفی می‌شود، معمولاً به یکی از محورهای زیر قابل تقلیل است:

- ۱- نقصان و ناکارآمدی جریان جامعه‌پذیری.
  - ۲- نقصان و ناکارآمدی جریان کنترل اجتماعی.
  - ۳- تعدد نامتناسب جریان‌های اجتماعی کننده و کنترل کننده (صدیقی اورعی، ۱۳۷۴: ۲۵).
- رویکرد جامعه‌شناختی: موضوع کیفیت زندگی تقریباً به طور همزمان در چندین رشته علوم اجتماعی مطرح شد. در جامعه‌شناسی، اغلب بعنوان موضوعی ضمنی در مطالعات اجتماعی مطرح بوده مانند توصیف زندگی روستایی در ایالت متحده که به وسیله آگبرن (۱۹۴۶) انجام شد. کیفیت زندگی به یکی از موضوعات مسلط شاخص‌های تحقیقات اجتماعی تبدیل شده است. در ابتدا تنها بر شاخص‌های «عینی» رفاه مانند فقر، بیماری و خودکشی تأکید می‌شد و شاخص‌های انتزاعی تنها در دهه ۷۰ اضافه شدند.

در حال حاضر کیفیت زندگی تعیین شده در بسیاری از کشورهای توسعه یافته موضوع اصلی گزارش‌های اجتماعی است و سؤالات مربوط به این موضوع به عنوان سؤالات

جامعه‌شناسی مسکن، کار و جامعه‌شناسی خانواده مطرح است (اسملسر و فیشر، ۱۹۸۵: ۱۷۵).

دیدگاه بوم‌شناسی (Ecology): جامعه‌شناسی در دانشگاه شیکاگو با تأکید بر بوم‌شناسی شکل گرفت. بوم‌شناسی هم به طور کلی بر نحوه توزیع فعالیت‌های اجتماعی (کیفیت زندگی) در فضا و زمان تأکید دارد. با استفاده از این دیدگاه بوم‌شناسان به دو موضوع اصلی توجه داشتند که در تحلیل کیفیت زندگی از اهمیت خاصی برخوردارند. اول اینکه توزیع فعالیت‌ها در فضا و زمان و در محیط شهری چگونه باعث یا مانع دستیابی به اهداف جمعی می‌شود. دوم اینکه این نحوه توزیع چگونه بر تجربه اجتماعی افرادی که در معرض آن قرار دارند تأثیر می‌گذارد. محققین شیکاگو در دو سطح کلان و خرد به بررسی مسائل شهری پرداختند. تحقیقات آنها هم شامل نظریه‌های کلان می‌گردد که نشان می‌دهد چگونه کیفیت زندگی در میان اجتماعات گوناگون متفاوت است و نیز شامل نظریه‌های خرد می‌شود که به جریان‌های روان‌شناسی اجتماعی توجه دارد که زیربنای این جریان‌ها در سطح کلان هستند (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۵۸).

از نقطه نظر بوم‌شناسان کار جامعه‌شناس دریافت این مهم است که تعادل طبیعی چگونه در محیط اجتماعی حفظ می‌شود. رویکرد کنش متقابل: دیدگاه کنش متقابل بر این نکته تأکید دارد که در بحث کیفیت زندگی باید به چگونگی تعامل و کنش متقابل نمادین توجه نموده و این رویکرد بر ماهیت فکری و تصویری هر فرد نسبت به خودش تأکید دارد، چرا که نگرش وی مانند هر فرد دیگری در مورد، تصور مثبت و منفی اطرافیان در مورد شخصیت و رفتارش تأثیر به‌سزایی در نحوه عمل او و در کیفیت زندگی او دارد.

چارلز هورتن کولی (Charles-Horton cooley)، جامعه‌شناس امریکایی نظریه‌ای ارائه کرده است که به «خود آینه سان» معروف شده است، منظور از آینه که فرد خود را در آن می‌بیند، جامعه است که می‌توانیم در آن واکنش‌های دیگران را در برابر اعمال و رفتاری که انجام می‌دهیم ملاحظه کنیم، رشد خود اجتماعی از همان ابتدای زندگی آغاز می‌شود. تصویر خود در نزد کودک، از خانواده سرچشمه می‌گیرد و در طول زندگی، ضمن تماس با همبازی‌ها و گروه همسالان رشد می‌کند. بدین سان، واکنش‌های دیگران، رفتار را تا حد وسیعی تعیین و مشخص می‌کند (کوئن، ۱۳۷۲: ۷۹).

کولی برای روشن ساختن خصلت انعکاسی خود، آن را با آینه مقایسه کرده بود. مفهوم خودآینه سان از سه عنصر اصلی ساخته می‌شود. نخست، ظاهر ما به چشم دیگری چگونه می‌نماید، دوم، داوری او درباره ظاهر ما چیست و سرانجام، چه احساسی از خود برای ما پدید می‌آید، غرور یا سرشکستگی. خود در یک فراگرد اجتماعی مبتنی بر ارتباط متقابل پدید می‌آید و در آگاهی شخص منعکس می‌شود (کوزر، ۱۳۷۷: ۱۹۷).

مفهوم کیفیت زندگی از نگاه سایر نظریه پردازان نظریه فلاناگان (Flanagan): وی در گروه‌بندی کیفیت زندگی، پنج حیطه را مطرح می‌کند که عبارتند از:

- ۱- خوب بودن فیزیکی و مادی شامل رفاه مادی و تأمین مالی و بهداشتی و شخصی
  - ۲- ارتباط با سایرین همانند ارتباط با همسر و داشتن و اضافه کردن فرزند، ارتباط با والدین و خویشاوندان
  - ۳- فعالیت‌های جمعی و اجتماعی از قبیل کمک به مردم
  - ۴- تکامل فردی و آشکارسازی شخصیت همانند تکامل عقلانی
  - ۵- اجتماعی شدن از قبیل فعالیت‌های سرگرم کننده (اندرسون Anderson) و بورچهاتد (Burchhatdt، ۱۹۹۹: ۱۲۱).
- نظریه زیمل: زیمل به زعم آنکه در طول زندگی خویش همواره یک حاشیه‌نشین دانشگاهی محسوب می‌شد، تاثیر کتمان ناپذیری بر اندیشه‌ی مدرن و حتی بنیان پست مدرنیسم داشت و این بدان جهت است که دل مشغول‌های وی همواره با هم نسلانش بسیار متفاوت بود یا حتی ماهیتی خیالی و غیر عملی در علایق وی به چشم می‌خورد (کیوسیتو، ۱۳۷۸: ۱۷۱).

او در مقاله‌ی «مد» به انگیزه‌های درونی و عوامل فردی موثر بر شکل‌گیری الگوی مصرف می‌پردازد و دلایل تعدد تغییر «مد» چه در پوشاک، چه هنر، چه معماری و حتی آشپزی، موسیقی و غیره را در مظاهر فرهنگ مدرن جستجو می‌کند. او جهان مدرن را عصری عصبی ارزیابی می‌کند، که در آن برخلاف گذشته، عرصه‌ی انتخاب برای مصرف بسیار وسیع است. و این تنوع انتخاب و تکثر گونه‌هاست که به افراد امکان می‌دهد که خود را از دیگران متمایز سازند. به دنبال همین اندیشه است که امروز یکی از مولفه‌های بسیار مهم

«سبک زندگی» را قدرت انتخاب می‌دانیم. این نظر زیمل که پذیرش مد، ابزاری است که افراد از طریق آن می‌خواهند به هویت شخصی متمایز خویش شکل بدهند، بعدها دست‌مایه‌ی بسیاری از جامعه‌شناسان در خصوص طرح مصرف، سبک زندگی و فراغت گردید (زیمل، ۱۳۹۰: ۶۶).

تورشتاین وبلن: به نظر وبلن، مصرف فراوان، تن‌آسایی مفرط و نمایش گسترده نهادهای بلندپایگی، وسایلی هستند که انسانها با آنها می‌کوشند تا در چشم همسایگان برتر جلوه کنند و درضمن، برای خودشان نیز ارزش بیشتری قائل شوند. آداب و شیوه‌های زندگی اشراف منشا نه با ضابطه‌ی تن‌آسایی و مصرف چشمگیر سازگاری دارند. مصرف چشمگیر کالاهاى گران قیمت، وسیله کسب آبرومندی برای نجیب زادگان تن‌آسا است (کوزر، ۱۳۷۲: ۳۶۲).

الگوی مصرف که استراتژی اصلی سبک زندگی محسوب می‌شود، از سوی مردم به مثابه‌ی شاخصی برای تمایز آنان از اقشار پایین‌تر به شمار می‌رود. به اعتقاد وبلن، مردم در ولع خویش برای کسب ثروت‌های بی‌پایان، درحقیقت به دنبال نمادهای بلند پایگی و جایگاه متمایز با دیگران هستند و این نگرش نه تنها موجب افزایش تولید و پیشرفت نمی‌شود، بلکه درکاستن میزان فقر نیز مؤثر نیست (خادمیان ۱۳۹۰: ۷۰).

ماکس وبر: در میان جامعه‌شناسان کلاسیک ماکس وبر تنها کسی است که بدون داشتن هیچ اندیشه مبسوطی درباره‌ی مصرف و نقش آن در دنیای مدرن، از مفهوم سبک زندگی استفاده کرده و برای نشان دادن سلسله مراتب و قشربندی اجتماعی از آن بهره می‌گیرد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۸).

گافمن: گافمن چنین می‌پنداشت که افراد در هنگام کنش متقابل، می‌کوشند جنبه‌ای از خود را نمایش دهند که مورد پذیرش دیگران باشد. اما کنشگران حتی در حین انجام این عمل می‌دانند که حضارشان ممکن است در اجرای نقش آنها اختلال ایجاد کنند. به همین دلیل کنشگران نیاز به نظارت بر حضار را احساس می‌کنند، به ویژه مراقب عناصری اند که ممکن است اخلال‌گر باشند. کنشگران همچنین امیدوارند که نمایش آنها حضارشان را وادارد تا داوطلبانه به دلخواه آنها عمل کنند. گافمن این علاقه‌ی اصلی را به عنوان «مدیریت تاثیر گذاری» مطرح کرد (ریتزر، ۱۳۷۴: ۲۹۲).

آنتونی گیدنز: گیدنز در نظریه خود در خصوص ساختار طبقاتی در جوامع پیشرفته به شیوه‌ی جدیدی به طرح مفهوم سبک زندگی می‌پردازد که در واقع این مفهوم نیز در نظریه‌ی ساخت‌یابی وی شکل می‌گیرد.

گیدنز، انسان را به عنوان عامل در شکل‌گیری هویتش مؤثر می‌داند و معتقد است که انسان تحت فشار ساختار اجتماعی سبک زندگی را بیشتر تقلید می‌کند. به نظر او، در دنیای متجدد کنونی، همه‌ی ما نه فقط از سبک‌های زندگی پیروی می‌کنیم، بلکه به تعبیر دیگر ناچار به این پیروی هستیم. در حقیقت ما انتخاب دیگری به جزء گزینش نداریم. به نظر وی، هر چه وضع و حال جامعه و محیطی که فرد در آن به سر می‌برد بیشتر به دنیای جامعه‌ی سنتی تعلق داشته باشد، سبک زندگی او نیز بیشتر با هسته‌ی واقعی هویت شخصی‌اش سرو کار خواهد داشت (مجدی، ۱۳۸۹: ۵).

مصرف و سلیقه فرهنگی نخبه‌گرایانه: پایه و اساس سلیقه نخبه‌گرایانه و زیبایی‌شناسانه امتناع از هر چیز سطحی و سهل‌الوصول است که نوعی عملیات رمزگشایی در این نوع سلیقه نهفته است که محسوس را بر مفهوم ترجیح می‌دهد و در همان حال از فصاحت، شورمندی و نمایشی بودن بیزاری می‌جوید. این نوع سلیقه توجه به بازنمایی‌های غیر مستقیم را جایگزین توجه به بیان مستقیم و صریح می‌سازد و با به تعلیق درآوردن ماهیت و کارکرد موضوع بازنمایی، صرفاً به فرم اهمیت می‌دهد. برخورداری از سلیقه نخبه‌گرایانه باعث می‌شود افراد در کنار مصرف اثر هنری، اطلاعات مفصل درباره آن (جوایز، انتقادات، تحسین‌ها و ...) را نیز مصرف کنند (بورديو، ۱۳۹۰: ۳۵۰). در واقع، افراد دارای سلیقه نخبه‌گرایانه «با ترجیح آثار هنری‌ای که معنایشان در پس دقت نظرهای صوری است موسیقی کلاسیک و فاخر، هنر انتزاعی و فیلم‌های آوانگارد را بیش از موارد دیگر می‌پسندند» (سیدمن، ۱۳۸۸: ۹۵).

به دو دلیل شاخص‌های سبک زندگی بیشتر از عرصه‌ی مصرف فرهنگی استخراج شده‌اند. دلیل اول این است که مصرف فرهنگی غالباً کمتر از بقیه‌ی انواع فعالیت‌ها مستلزم هزینه کردن است و قدرت انتخاب افراد در این زمینه زیاد است. ثانیاً دیدگاه بورديو درباره‌ی اینکه طبقات بالا خود را با استفاده از فرهنگ متعالی از بقیه طبقات متمایز می‌کند، سبب شده است تا بسیاری از پژوهشگران نظریه وی را دوباره بیازمایند (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۲۷).

پیر بوردیو: پیربوردیو (۲۰۰۲-۱۹۳۰) از جامعه‌شناسان مشهور فرانسوی است که تأثیر مهمی بر رفع چالش‌های نظریه‌پردازی در جامعه‌شناسی داشته و ضمن تعهد به سنت‌های اصیل این رشته سعی نموده تا بین ساختارگرایی و فرهنگ‌گرایی آشتی برقرار نموده و عوامل نظری و تجربی را از یک سو و خرد و کلان، عینی و ذهنی، عاملیت و ساختار، فرد و جامعه و سایر دوگانگی‌های مناقشه‌برانگیز را از سوی دیگر در هم بیامیزد (معصومی‌راد، ۱۳۹۰: ۶۲).

نظریه سرمایه فرهنگی بوردیو: مصرف فرهنگی به بیان ساده به معنای استفاده از کالاهای تولید شده نظام فرهنگی است و مشخص‌کننده نوع سلیقه مصرف‌کننده می‌باشد (بوردیو، ۱۹۸۴: ۱۱۲). در واقع، سلیقه بیش از هر چیز در الگوی مصرف فرهنگی افراد بروز می‌یابد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۲۷). سلیقه مجموعه متحدی از ترجیحات تمایز بخش است که قصد ابرازگری واحدی را در منطق خاص هر خرده فضای نمادینی (نظیر میدان مصرف فرهنگی) به نمایش می‌گذارد (بوردیو، ۱۳۹۰: ۲۴۳).

از نظر بوردیو با در نظر گرفتن سلیقه و ترجیحات افراد در انتخاب و مصرف کالاهای فرهنگی می‌توان به موقعیت اجتماعی آنان پی برد، زیرا اصولاً حس زیبایی‌شناختی که گروه‌های مختلف از خود نشان می‌دهند و نوع مصرف فرهنگی خاص آنها خود را در تقابل با یکدیگر مشخص و تعریف می‌کنند (واکووانت، ۱۳۷۹). بر این اساس، در این پژوهش تمایل به مصرف انواع کالاهای فرهنگی نخبه‌گرایانه، میانمایه و عامیانه به عنوان الگوهای مشخص‌کننده سلیقه افراد در نظر گرفته شده است. تضاد اصلی میان این سلیقه‌ها در حوزه ماده و اسلوب، محتوا و فرم، شعور و شور، تأمل و هیجان، و در یک کلام کیفیت و کمیت، به چشم می‌خورد (بوردیو، ۱۳۹۰). جایی که سلیقه نخبه‌گرایانه با علاقه به هنر تجربی، انتزاعی، آوانگارد، و هنر پیچیده به لحاظ فرم مشخص می‌شود؛ سلیقه عامیانه معطوف به هنر با ویژگی واقع‌گرایی، کاربردی، و تزئینی می‌باشد (رامین، ۱۳۸۹).

نظریه‌ی بوردیو درباره مصرف فرهنگی: موضع کلی وی در قبال مقوله‌ی مصرف با این عبارت از کتاب تمایز که اقتصاد جدید طالب دنیای اجتماعی‌ای است که در آن مردم به همان اندازه که بر اساس ظرفیت‌شان در تولید ارزیابی می‌شوند، بر حسب ظرفیت‌شان در مصرف نیز ارزیابی خواهند شد. وی مصرف را از اصلی‌ترین عناصر دنیای اجتماعی

مدرن می دانست و به عنوان متغیری مستقل و نه فقط وابسته به عوامل اقتصادی، تحلیل می کرد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۲۶).

بورديو در تحقیقات خود توجه ویژه‌ای به مصرف کالاهای فرهنگی (به عنوان محصولات محصلاتی که سرمایه‌ی اقتصادی چندانی نمی‌طلبند) نمود و مصرف محصولات فرهنگی را به عنوان شاخص سبک زندگی متعالی و عامیانه یافت و تفاوت‌های لایه‌های اجتماعی را در قالب ابزار قریحه‌ی هنری تبیین نمود. وی در تحلیل روابط میان متغیرهای چون درآمد، شغل، تحصیلات و سکونت به این نتیجه می‌رسد که انواع سرمایه‌ها به صورتی نابرابر در میان مردم توزیع شده‌اند و نوع و میزان سرمایه‌ی ارثی یا اکتسابی را می‌توان با توجه به تفاوت‌های قابل مشاهده در درآمد، شغل، تحصیلات، و سکونت ترسیم نمود. «او مدلی از سبک‌های زندگی و فعالیت‌های مرتبط با آنها می‌سازد که از طریق عادت‌واره به خاستگاه اجتماعی و تحصیلات باز می‌گردد. سلسله مراتب سه پله‌ای ذوق و سلیقه یعنی معنی «والا» «میان مایه» و «عامی» به خاستگاه اجتماعی و سطح تحصیلات مربوط می‌شوند و از این رهگذر، مصرف انواع کالاهای فرهنگی به نسبت سطح آنها در سلسله مراتب ارزشهای هنری می‌تواند مصرف‌کنندگان را به مثابه‌ی صاحبان سبک‌های فرهنگی متعالی میان‌مایه و عامیانه، هویت بخشد و معرفی نماید (خادمیان ۱۳۹۰: ۱۴۰-۱۳۹).

۵- چارچوب نظری

جهت تدوین چارچوب نظری تحقیق، پس از مطالعه و بررسی رویکردها و نظریات مختلف فلسفی، روانشناختی، زیست‌شناختی، پزشکی، جامعه‌شناختی و ... با توجه به اینکه مقوله کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است؛ هر فرد ماهیتی زیستی، اجتماعی و روانی دارد که در تعامل مستمر با محیط اوست؛ کیفیت زندگی برخاسته از پیچیدگی کنش متقابل شخص با محیط است؛ ابعاد کیفیت زندگی همراه با توانایی یا عدم توانایی مردم، برای همه یکسان است؛ و اگرچه ابعاد اساسی کیفیت زندگی برای همگان یکسان است اما کیفیت زندگی با درجات مختلف در افراد گوناگون متفاوت است (آیو، ۲۰۰۵).

لذا چارچوب نظری تحقیق، به صورت ترکیبی تنظیم و تدوین گردید که محوریت اصلی چارچوب نظری، نظریات جامعه‌شناختی، با تاکید بر مکتب بوم‌شناختی شیکاگو شکل گرفت.

نکته مهم و حائز اهمیت در زمینه چارچوب نظری این است که متغیرهای لازم و مورد نظر برای تبیین موضوع تحقیق و متغیر وابسته، به صورت انتخابی از درون نظریات روانشناختی، روانشناختی اجتماعی، زیست‌شناختی، پزشکی و به ویژه جامعه‌شناختی استخراج و در قالب یک چارچوب نظری تلفیقی، تهیه، تنظیم و تدوین گردیده است. شاخص‌های کیفیت زندگی بر اساس نظریات مختلف

ضمن اینکه مفهوم کیفیت زندگی خود مفهومی چندجانبه و چندبُعدی است، و تنها جنبه‌های مادی زندگی را در بر نمی‌گیرد، اندازه‌گیری و پی بردن به آن خود در گرو عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و حتی محیطی می‌باشد. همین‌طور، خصوصیات فردی افراد جامعه نیز در آن دخالت دارند. اینکه کیفیت زندگی را چگونه تعریف کنیم، خود بستگی به این دارد که مردم در کجا زندگی می‌کنند، چه کار می‌کنند و اینکه چه منشأ نژادی و فرهنگی دارند.

اندازه‌گیری و سنجش کمی کیفیت زندگی خود نیز بین ملل و جوامع مختلف با توجه به شرایط زندگی، نظام ارزشی و مجموعاً فرهنگ‌های مختلف آنها کاری بس مشکل می‌نماید. در کل، هر شاخصی که به اندازه‌گیری کیفیت زندگی می‌پردازد، می‌بایست در برگیرنده‌ی مجموعه‌ی عواملی باشد که رفاه انسانی را بهبود بخشد یا افزایش دهد.

از طرف دیگر، معیارهای ذهنی سنجش کیفیت زندگی عمدتاً به سنجش احساسات در خصوص زندگی و اینکه مردم چگونه تصویری از زندگی خود دارند، می‌پردازند، و آن خود از طریق ارزیابی میزان رضایت یا سرور افراد جامعه قابل اندازه‌گیری است. در شرایط ایده‌آل، برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی، هر دو شاخص عینی و ذهنی می‌بایست منظور گردد. از آن طریق است که تصویری جامع از شرایط زندگی افراد جامعه می‌توان به دست آورد و بر آن اساس است که سیاستگذاران می‌توانند برای اقشار مختلف جامعه به برنامه‌ریزی بپردازند. کیفیت زندگی مفهومی است چندوجهی و پیچیده. ولی در عین حال قابل تعریف و قابل سنجش. با رهیافتی میان رشته‌ای می‌توان آن را تعریف کرد و برای آن مدل مفهومی ساخت و براساس آن مدل آن را سنجید.

مدیریت کیفیت زندگی یعنی تغییر شرایط عینی زندگی در جهت مطلوب، که وظیفه اصلی حکومت و دولت است. تغییر مدل‌های ذهنی و برداشت فرد درباره واقعیت، در اختیار فرد است. ولی اگر فرد و کیفیت زندگی او در محاسبات حکومت جایی نداشته باشد چه

خواهد شد؟ کوشش مستمر فرد در راه تغییر مدل‌های ذهنی در شرایطی مؤثر است و توصیه می‌شود که شرایط واقعی زندگی یا نامطلوب نباشد و یا حکومت و دولت، دغدغه آن را داشته باشد که وضع را بهبود بخشد. شاید آشنایی و حساس شدن به مفهوم کیفیت زندگی، به دولت‌ها و حکومت‌ها کمک کند در راه مطلوب کردن شرایط عینی زندگی و واقعیت‌ها گام بردارند و به فرد نیز امکان دهند در قلمرو نفوذ خویش، مدیریت کیفیت زندگی خویش را در دست گیرد. به هر حال کیفیت زندگی پارادایمی است که با مفاهیم اقتصاد نوین و توسعه پایدار سازگاری معنایی داشته و هم اکنون مورد توجه بسیاری از کشورها قرار دارد. در واقع، به عنوان گفتمانی جهانی، واکنشی است طبیعی در برابر آثار و پی آمدهای ناگوار حکمرانی بد و بی‌خردی رهبران جوامع در مدیریت کلان توسعه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی (خوارزمی، ۱۳۸۷).

متغیرهای عینی

الف- بعد فردی: این بعد شامل متغیرهایی است که رابطه فرد را با شرایط خاص زندگی او، از جمله امکانات لازم برای برخورداری از یک زندگی سالم و راحت تعریف می‌کنند. مهم‌ترین این شرایط به شرح زیر می‌باشند:

- رفاه مادی: داشتن شغل و درآمد مناسب
- تغذیه مناسب: پژوهش‌ها نشان می‌دهد که میان تغذیه نامناسب سال‌های اول زندگی، به ویژه تا ۲ سالگی و تحریکاتی که در این سن مغز دریافت می‌کند، با رشد ذهنی و از آن مهم‌تر کسب مهارت‌های اساسی، به ویژه مهارت دست و پنجه نرم کردن با مشکلات زندگی رابطه‌ای قوی وجود دارد.
- مسکن مناسب و راحت: در مطالعه کیفیت زندگی، تا جایی که به مسکن مربوط می‌گردد، نگرانی‌های مربوط به شرایط زندگی اقشار فقیر حاشیه‌نشین، اماکن مسکونی زاغه گونه، بحران‌ها و مسائل ناشی از این قبیل و... وجود دارد. با ارزیابی‌های کیفیت زندگی تا حد زیادی مشکلات و مسائل جاری را می‌توان شناسایی و از بحران‌های بالقوه‌ی آتی نیز پیشگیری به عمل آورد.
- زندگی در محیطی سالم: محیطی برای زندگی سالم است که شرایط زیر را داشته باشد:
- هوای سالم، آب سالم، زیبایی، دسترسی به طبیعت

- وجود امنیت فیزیکی: نبود جرم و جنایت و خشونت و کنترل آن با قوانین مناسب و تضمین اجرای این قوانین از طریق نظام قضایی و انتظامی سالم و کارآمد
  - دسترسی به خدمات با کیفیت، آموزش و بهداشت و درمان و خدمات عمومی از جمله حمل و نقل عمومی و تلفن و آب و برق و خدمات فرهنگی و امکانات تفریحی و به تازگی دسترسی به اینترنت پر سرعت و وسایل ارتباطی مدرن دسترسی به امکانات ورزشی ب- بعد اجتماعی: انسان ذاتاً موجودی است اجتماعی که زندگیش در رابطه با دیگرانی معنا می‌یابد که در سطوح مختلف با او در ارتباطند. بعد اجتماعی شامل شرایطی است که رابطه فرد را با دیگران در خانواده و در سازمان‌هایی که در آن کار می‌کند و یا عضویت دارد و در جامعه در رابطه با حکومت و دولت تعریف می‌کند. مهم‌ترین این متغیرها عبارتند از:
    - زندگی خانوادگی سالم و راحت: به نظر می‌رسد در دریای توفان خیز عصر حاضر، خانواده بهترین لنگرگاهی باشد که تا به امروز بشر اختراع کرده است. کمک به افراد در کسب مهارت‌های لازم برای مدیریت پیچیده مسایل و مشکلات روبه و خامت خانواده‌های امروزی، در تداوم وظیفه راهبردی دولت است.
    - زندگی سازمانی سالم و پربار: به معنای کار در سازمانی که تعادل میان کار زندگی را بر هم نزند. ما بهترین و پربارترین ساعات روزمان (به طور معمول از ۸ یا ۹ صبح تا ۴ یا ۵ بعدازظهر) و بهترین سال‌های عمرمان (به طور معمول از ۲۳-۲۵ سالگی تا ۵۳-۵۵ سالگی) را در اختیار سازمان‌هایی قرار می‌دهیم که در آن کار می‌کنیم. یعنی با ارزش‌ترین بخش عمرمان. پرسش مهم این است که سازمان‌ها با آن چه می‌کنند؟
    - جامعه محلی و کیفیت روابطی که در آن جریان دارد شامل رابطه با همسایگان، با اهل محل و کسب و کارهایی که از آنها خرید می‌کنیم.
    - دوستان و آشنایان و میزان صمیمیت و اعتماد متقابل بین فرد و آنان که سرمایه اجتماعی فرد را تشکیل می‌دهند.
  - امنیت سیاسی: تأمین آزادی‌ها و حقوق اساسی فرد، از جمله آزادی بیان و برخورداری از حقوقی چون حق توسعه و پیشرفت، حق ارتباط، حق اطلاع، حق انتخاب غذا و لباس و حق شاد زیستن و...
- جامعه جهانی: زندگی در جامعه‌ای امن، باثبات، دارای آینده‌ای مطمئن و نویدبخش و دارای نظام حکومتی که دغدغه‌اش بهبود مستمر کیفیت زندگی مردم است. اما همان‌گونه

که گفته شد، انسان با تصوراتش درباره واقعیت و برداشت‌ها و ذهنیت‌هایی که درباره واقعیت دارد، زندگی می‌کند (خوارزمی، ۱۳۸۷).

متغیرهای ذهنی

این دسته از عوامل که به عنوان خصوصیات مؤثر افراد جامعه به حساب می‌آید و نقش مؤثری در کیفیت زندگی ایفاء می‌نماید، شامل ویژگی‌هایی از نوع حسن خلق، شادابی و... هستند. همین طور، سرمایه اجتماعی شامل شبکه ارتباطات اجتماعی و ویژگی‌هایی از این نوع، سهم مؤثری در کیفیت زندگی ایفاء می‌نماید. وسایل ارتباط جمعی نیز خود در ایجاد چنین خصوصیتی بین مردم در سطح جامعه نقش مؤثر دارد. از جمله مهم‌ترین متغیرهای ذهنی به این شرح است:

- نگاه فرد به زندگی: نگاه فرد به مرگ عزیز، رنج، بیماری، درد، کمبودها، فقر و محدودیت‌ها؛ تعریفی که شخص از زندگی و معنای آن دارد؛ فلسفه‌ای که آگاهانه برای زندگی خویش تعریف کرده و یا ناخودآگاه در ذهن دارد؛ نگاهش به طبیعت و به هستی. به طور کلی جهان بینی فرد که نگاهش را به زندگی شکل می‌دهد. جهان‌بینی آموختنی است.
- نیازهای فرد: فهرست نیازهای انسان معاصر به دلیل زندگی در محیطی که به شدت تحت کنترل بازاری است که محرک‌های نوآوری است، از مرز هزار نیاز گذشته است. مهم‌ترین این نیازها به شرح ذیل اند:

- کنجکاوی: انسان موجودی است که با کنجکاوی خود نه تنها به کشف و دستکاری در قوانین بنیادین طبیعت از جمله قوانین ماده و اطلاعات و ژن دست زده و برای خود سپهری آفریده، متفاوت با سپهر طبیعی و البته مصنوع انسان، بلکه افزون بر آن، می‌تواند فارغ از دغدغه کشف و یا اختراع و دستکاری و خلق، آزاد و بی خیال به تماشای طبیعت بنشیند و از درک سحر و افسون و کشف رازهای آن غرق در حیرت و لذت شود.

- میل به شناخت و درک و فهم جهان پیچیده و پرابهام و گیج‌کننده

- تخیل و تجسم: ساختن واقعیت به هر شکل آن در ذهن و خیال و تلاش برای تحقق آن در قالب هنر، علم و تکنولوژی

- میل شدید به رشد و توسعه و یادگیری مستمر

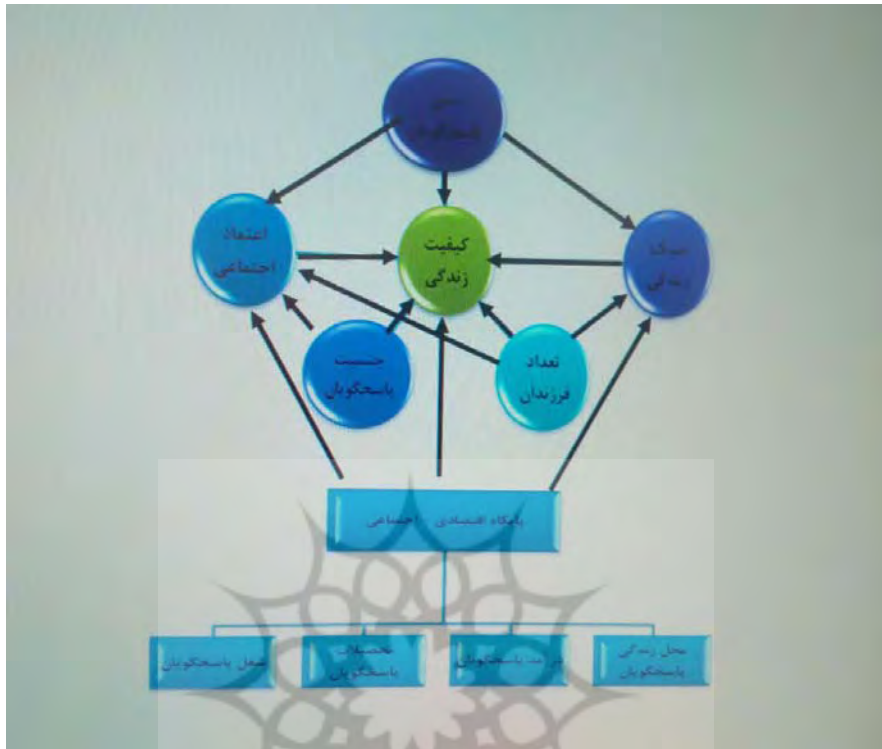

- نیاز به جستجوی معنایی برای هستی و سعی در تعریف این معنا در رابطه خود با دیگران که تجلی آن عشق است و یا یافتن معنایی در رابطه با طبیعت و یا فضا و کیهان و یا در رابطه با خدا و کل هستی.

- نیاز به خود شکوفایی و تعالی و توسعه مستمر که به گفته ابراهام مزلو، روان‌شناس، عالی‌ترین سطح نیاز انسان است. امروزه انقلاب اطلاعات و ارتباطات، فرصت‌های بسیاری برای ارضای نیازهای معنوی انسان- انسان بازیگر و انسان کاوشگر و انسان تماشاگر- فراهم آورده است. پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهند، دامن زدن به این نیازها، برخلاف نیازهای مادی، به فرد این احساس را می‌دهد که زندگی‌اش از کیفیتی در شأن انسان برخوردار است (www.irasis.ir).

با توجه به مطالب عنوان شده فرضیه‌های زیر ارائه شده است: (تعداد فرضیه‌های مقاله کاهش یافت)

۱. به نظر می‌رسد بین "کیفیت زندگی و ابعاد آن" با "متغیرهای زمینه‌ای" (سن، جنسیت، سواد، پایگاه اجتماعی، تاهل و محل سکونت) رابطه وجود دارد.
۲. بین "کیفیت زندگی و ابعاد آن" با "سبک زندگی" رابطه معنادار وجود دارد.
۳. بین "کیفیت زندگی و ابعاد آن" با "مصرف محصولات فرهنگی" رابطه معنادار وجود دارد.
۴. بین "کیفیت زندگی و ابعاد آن" با "اوقات فراغت" رابطه معنادار وجود دارد.
۵. بین "کیفیت زندگی" و "اعتماد اجتماعی" رابطه معنادار وجود دارد.
۶. بین "کیفیت زندگی" و "پایگاه اجتماعی-اقتصادی" رابطه معنادار وجود دارد.

۷- روش تحقیق

برای انجام یک پژوهش روش‌های مختلفی وجود دارد که یکی از آنها روش پیمایشی (Survey) است که در این پژوهش از آن استفاده شده است. بنابراین تحقیق حاضر، از نوع توصیفی با تلفیقی از روش‌های پیمایشی، علی-مقایسه‌ای به شیوه‌ی مقطعی می‌باشد.

ابزار گردآوری اطلاعات

در این تحقیق، به دلیل محدودیت‌های زمانی و فقدان منابع مالی و پرسنلی کافی و... برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شده است

پرسشنامه تحقیق حاضر از دو قسمت اصلی تشکیل شده است:

۱- قسمت اول به جمع آوری اطلاعات درباره‌ی شاخص‌های متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی اختصاص دارد که از طریق سؤال‌های بسته براساس مقیاس‌های مدرج ملهم از طیف لیکرت انجام شده است.

۲- قسمت دوم به جمع آوری اطلاعات درباره‌ی متغیرهای مستقل و زمینه‌ای اختصاص دارد که از طریق سؤال‌های بسته و باز انجام شده است.

پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی (World Health Organization
(Quality of Life Questionnaire

پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی که کیفیت زندگی را به صورت کلی و عمومی می‌سنجد، دارای ۴ حیطه سلامت جسمانی، سلامت روانی، روابط اجتماعی و سلامت محیط با ۲۴ سؤال است. در ضمن این پرسش‌نامه دو سؤال دیگر نیز دارد که به هیچ یک از حیطه‌ها تعلق ندارند وضعیت سلامت و کیفیت زندگی را به شکل کلی مورد ارزیابی قرار می‌دهند.

متغیر وابسته: متغیر وابسته در این تحقیق کیفیت زندگی مردم شهرستان زنجان است. متغیرهای مستقل: عمده‌ترین متغیر مستقل تحقیق، «سبک زندگی فرهنگی»، اعتماد اجتماعی، اوقات فراغت، میزان و نحوه مصرف انواع محصولات فرهنگی و متغیرهای زمینه‌ای، که شامل: سن، جنس، وضع تأهل، تحصیلات، میزان درآمد، شغل و پایگاه اقتصادی _ اجتماعی بوده است.

جمعیت آماری و نمونه: جمعیت مورد بررسی در این تحقیق شامل سرپرستان خانوار ساکن شهرستان زنجان (اعم از مناطق بالا، متوسط و پایین) که طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، ۱۱۰۹۴۳ خانوار می‌باشند، است.

حجم نمونه

در این پژوهش جهت برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران، به شرح ذیل استفاده شده است:

$$n = \frac{Nt^2 pq}{Nd^2 + t^2 pq}$$

با توجه به جامعه آماری پژوهش، با استفاده از فرمول کوکران، در نظر گرفتن شکاف جمعیتی $P=0/5$ پذیرش خطای $0/05$ در سطح 95% درصد اطمینان حجم نمونه برای این تحقیق به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$n = \frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{110943 (0/05)^2 + (1/96)^2 (0/5)(0/5)} = 383 / 83 \approx 384$$

۸- بررسی فرضیه‌های تحقیق

جهت بررسی فرضیه‌های تحقیق از ضرایب همبستگی و آزمون‌های آماری متناسب با آنها (همانند آزمون‌های T، F و ضریب همبستگی پیرسون) استفاده گردیده است که نتایج تفصیلی هر یک از آنها در جدول ذیل ارائه گردیده و تفسیر آنها نیز در ادامه بیان می‌گردد:

جدول شماره ۱- نتایج بررسی فرضیات

ردیف	متغیر	تعداد	نام آزمون و ضریب	میزان آزمون/ضریب	Sig
۱	فضای زیست	۳۶۵	F	۲۸.۹۵۴	۰.۰۰۰
۲	سن	۳۶۵	F	۱.۶۱۶	۰.۱۷۰
۳	تحصیلات	۳۶۲	F	۸.۶۵۸	۰.۰۰۰
۴	شغل	۳۶۳	F	۳.۱۲۳	۰.۰۲۶
۵	جنسیت	۳۶۶	T	- ۲.۱۸۷	۰.۰۲۹
۶	سبک زندگی	۳۶۴	پیرسون	۰.۳۶۰	۰.۰۰۰
۷	مصرف فرهنگی	۳۲۲	پیرسون	۰.۱۵۸	۰.۰۰۶
۸	اوقات فراغت	۳۵۵	پیرسون	۰.۳۰۳	۰.۰۰۰
۹	اعتماد اجتماعی	۳۶۵	پیرسون	۰.۸۷۶	۰.۰۰۸
۱۰	پایگاه اجتماعی- اقتصادی	۳۵۴	F	۰.۳۳۹	۰.۰۰۰

فرضیه اول- الف: بین وضعیت کیفیت زندگی افراد در مناطق مسکونی مختلف تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله، میزان F مساوی با ۲۸.۹۵۴ و میزان sig مساوی با ۰.۰۰۰ بوده که با ۹۹ درصد اطمینان فرض H یک (فرض تحقیق) تایید و فرض H صفر رد می‌گردد و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین "میانگین نمره کیفیت زندگی" افراد در

مناطق مسکونی مختلف وجود دارد و در واقع "محل سکونت" تاثیر قابل توجهی بر وضعیت کیفیت زندگی افراد دارد.

فرضیه اول- ب: بین وضعیت کیفیت زندگی افراد با گروه‌های سنی مختلف تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله، میزان F مساوی با ۱.۶۱۶ و میزان sig مساوی با ۰.۱۷۰ بوده که بر اساس آن فرض H صفر تأیید و فرض H یک رد می‌گردد و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین "میانگین نمره کیفیت زندگی" افراد با سنین مختلف وجود ندارد و در واقع "متغیر سن" تاثیری بر وضعیت کیفیت زندگی افراد ندارد.

فرضیه اول- ج: بین وضعیت کیفیت زندگی افراد با سطح سواد و تحصیلات مختلف تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله، میزان F مساوی با ۸.۶۵۸ و میزان sig مساوی با ۰.۰۰۰ بوده و با ۹۹ درصد اطمینان فرض H یک (فرض تحقیق) تأیید و فرض H صفر رد می‌گردد و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین "میانگین نمره کیفیت زندگی" افراد با میزان سواد و تحصیلات مختلف وجود دارد و در واقع "متغیر سواد و تحصیلات" تاثیر قابل توجهی بر وضعیت کیفیت زندگی افراد دارد.

فرضیه اول- د: بین وضعیت کیفیت زندگی افراد با مشاغل مختلف تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله، میزان F مساوی با ۳.۱۲۳ و میزان sig مساوی با ۰.۰۲۶ بوده و با ۹۵ درصد اطمینان فرض H یک (فرض تحقیق) تأیید و فرض H صفر رد می‌گردد و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین "میانگین نمره کیفیت زندگی" افراد با مشاغل مختلف وجود دارد و در واقع "متغیر نوع شغل" تاثیر قابل توجهی بر وضعیت کیفیت زندگی افراد دارد.

فرضیه اول- ه: وضعیت کیفیت زندگی زنان و مردان تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله، میزان T مساوی با ۲.۷۱۶ و میزان sig مساوی با ۰.۰۲۹ بوده و با ۹۵ درصد اطمینان فرض H یک (فرض تحقیق) تأیید و فرض H صفر رد می‌گردد و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین "میانگین نمره کیفیت زندگی" زنان و مردان وجود دارد و در واقع "جنسیت" تاثیر قابل توجهی بر وضعیت کیفیت زندگی افراد دارد.

فرضیه دوم: بین "وضعیت کیفیت زندگی" و "سبک زندگی" رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به نتایج حاصله از جدول شماره یک، رابطه معنادار بین دو متغیر وجود دارد و با ۹۹ درصد اطمینان، فرض H یک تایید و فرض H صفر رد می‌گردد.

فرضیه سوم: بین "وضعیت کیفیت زندگی" و "مصرف فرهنگی" رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله از جدول شماره یک، رابطه معنادار بین دو متغیر وجود دارد و با ۹۹ درصد اطمینان، فرض H یک تایید و فرض H صفر رد می‌گردد.

فرضیه چهارم: بین "وضعیت کیفیت زندگی" و "اوقات فراغت" رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله از جدول شماره یک، رابطه معنادار بین دو متغیر وجود دارد و با ۹۹ درصد اطمینان، فرض H یک تایید و فرض H صفر رد می‌گردد.

فرضیه پنجم: بین "وضعیت کیفیت زندگی" و "اعتماد اجتماعی" رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله از جدول شماره یک، رابطه معنادار بین دو متغیر وجود دارد و با ۹۹ درصد اطمینان، فرض H یک تایید و فرض H صفر رد می‌گردد.

فرضیه ششم: بین "وضعیت کیفیت زندگی" و "پایگاه اجتماعی - اقتصادی" رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج حاصله از جدول شماره یک، رابطه معنادار بین دو متغیر وجود دارد و با ۹۹ درصد اطمینان، فرض H یک تایید و فرض H صفر رد می‌گردد.

بررسی و تحلیل رگرسیون چند متغیره: به منظور ارائه رابطه دقیق‌تر بین متغیرهای پژوهش، از روش رگرسیون استفاده شد. رگرسیون چندگانه (Multiple Regression)، بر خلاف رگرسیون ساده که تنها با توجه به یک متغیر مستقل، تغییرات متغیر وابسته را پیش بینی می‌کند، با استفاده از ترکیب خطی چند متغیر مستقل به پیشگویی متغیر وابسته می‌پردازد (کلانتری، ۱۳۸۵: ۱۸۰). بنابراین، دو سوال اساسی مطرح می‌شود، این سوالات عبارتند از:

۱. آیا اضافه کردن متغیرهای مستقل جدید، میزان پیشگویی متغیر وابسته (وضعیت کیفیت زندگی) را دقیق‌تر خواهد کرد؟

۲. از میان متغیرهای مستقل، کدام یک برای پیش‌بینی متغیر وابسته سودمندتر است، به عبارت دیگر کدام متغیر مستقل بیشتر از سایر متغیرها، واریانس متغیر وابسته تبیین می‌کند؟ پاسخ قطعی این سوالات را می‌توان از طریق تحلیل رگرسیون چندگانه به دست آورد (همان: ۱۸۱).

سلامت روانی، سن پاسخگویان، میزان درآمد خود پاسخگویان، نمره میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان، نوع شغل پاسخگویان، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، نمره سبک زندگی اصلی، نمره روابط اجتماعی، میزان درآمد همسر پاسخگویان، سلامت جسمانی، میزان تحصیلات پاسخگویان متغیرهای مستقل هستند و کیفیت زندگی پاسخگویان متغیر وابسته می‌باشد.

جدول شماره ۲- خلاصه نتیجه مدل به کار گرفته شده برای تحلیل رگرسیون

چندمتغیره

Model Summary				
Std. Error of the Estimate	Adjusted R Square	R Square	R	Model
1.77714	.886	.918	.958 ^a	1

جدول شماره ۳- نتایج آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) برای رگرسیون

چندمتغیره

ANOVA ^b					
Sig.	F	Mean Square	Df	Sum of Squares	Model
.000 ^a	28.424	89.770	11	987.470	Regression
		3.158	28	88.430	Residual
			39	1075.900	Total

جدول شماره ۴- نتایج اصلی و نهایی تحلیل رگرسیون چندمتغیره

Coefficients ^a					
Sig.	t	Standardized Coefficients	Unstandardized Coefficients		Model
		Beta	Std. Error	B	
.017	2.505		10.096	5.100	(Constant)
.003	3.204	3.239	.022	.070	نمره سبک زندگی
.330	-.992	-.078	1.300	- 1.289	نمره اعتماد اجتماعی پاسخگویان
.016	2.559	2.191	.867	2.220	میزان درآمد پاسخگویان
.046	2.085	1.151	.195	.406	پایگاه اقتصادی- اجتماعی
.044	-2.108	-2.223	.532	- 1.121	میزان تحصیلات پاسخگویان
.595	-.538	-.047	.075	-.041	سن پاسخگویان
.984	-.020	-.012	.604	-.012	میزان درآمد همسر پاسخگویان
.033	2.247	1.185	.863	1.938	نوع شغل پاسخگویان
.031	2.270	1.171	.366	.830	سلامت جسمانی
.021	2.438	2.182	.418	1.018	نمره روابط اجتماعی
.000	7.185	4.629	.270	1.939	نمره سلامت روانی

a. Dependent Variable: نمره کیفیت زندگی پاسخگویان

جدول شماره ۲ تحلیل رگرسیون را نشان می دهد. مقدار R^2 تنظیم شده که برابر با ۰.۸۸۶ می باشد، بنابراین R^2 به دست آمده نشان می دهد که ۸۸.۶ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط این ۱۱ متغیر مستقل تبیین می گردند. اگر R^2 به دست آمده در این مرحله را با R^2 رگرسیون ساده مقایسه نماییم، متوجه این نکته می شویم که با افزایش متغیرهای جدید دقت پیشگویی رگرسیون نیز افزایش یافته است.

جدول ANOVA نیز معنادار بودن مدل رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها را نشان می‌دهد و سطح معناداری (Sig= 0.000) به دست آمده، معنادار بودن آن را در سطح ۹۵ درصد تأیید می‌کند (جدول).

نتایج اصلی رگرسیون در جدول (شماره ۴) آورده شده است. ستون B در این جدول به عنوان ضریب به منظور پیش‌بینی مقدار Y در معادله رگرسیون مورد استفاده قرار می‌گیرد. فرمول عمومی معادله رگرسیون چندگانه به شرح زیر می‌باشد:

$$Y^e = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + \dots + b_nX_n$$

در این معادله:

Y = مقدار پیش‌بینی شده متغیر Y

a = مقدار ثابت یا عرض از مبدا نقطه تقاطع خط رگرسیون با محور Y

b = ضریب رگرسیون

X = مقادیر متغیرهای مستقل

بر اساس مقادیر ستون B معادله رگرسیون را می‌توان به شرح ذیل نوشت:

$$Y^e = 5/100 + 0/070(\text{سبک زندگی}) + 1/289(\text{اعتماد اجتماعی}) + 2/220(\text{درآمد}) + 1/938(\text{شغل}) + 1/121(\text{تحصیلات}) + 1/121(\text{پایگاه اقتصادی-اجتماعی}) + 0/406(\text{پاسخگویان سلامت روانی}) + 1/939(\text{روابط اجتماعی}) + 1/018(\text{سلامت جسمانی}) + 0/830$$

در این جدول مقدار t تک تک ضرایب رگرسیون نیز محاسبه شده و سطح معناداری آنها در آخرین ستون جدول آمده است. همان طوری که مقدار سطح معناداری (Sig) نشان می‌دهد، همه متغیرهای وارد شده به مدل رگرسیون، به غیر از دو متغیر (سن پاسخگویان و درآمد همسر پاسخگویان) معنادار می‌باشد.

همچنین در مورد نقش متغیرهای مستقل در پیشگویی معادله رگرسیون باید از مقادیر بتا (B) استفاده نمود. از آنجا که مقادیر بتا استاندارد شده می‌باشند بنابراین از طریق آن می‌توان در مورد اهمیت نسبی متغیرها قضاوت کرد. بزرگ بودن مقدار بتا نشان‌دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیشگویی متغیر وابسته می‌باشد. بنابراین در اینجا می‌توان چنین قضاوت نمود که متغیرهای سلامت روان، سبک زندگی، تحصیلات، درآمد و روابط اجتماعی، به مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیشگویی متغیر وابسته دارند.

برای نمونه چنین می‌توان نتیجه گرفت که به ازاء یک واحد در نمره سبک زندگی، به اندازه ۳/۲۲۹ افزایش در انحراف معیار متغیر وابسته (نمره کیفیت زندگی) تغییر ایجاد می‌گردد.

۹- بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه شناخت کیفیت زندگی خانوارها، یکی از موارد بسیار مهم در حوزه تعیین سبک زندگی کنشگران اجتماعی می‌باشد، لذا مقاله حاضر به دنبال مطالعه و بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای شهرستان زنجان بود. از میان نظریه‌های جامعه‌شناختی مطرح در حوزه کیفیت زندگی، نظریه‌های بوم‌شناختی، کنش متقابل اجتماعی، نظریه کنش پارسونز، نظریه تضاد بیشترین کاربرد را، جهت تبیین و تشریح موضوع تحقیق داشتند.

با بررسی و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده تحقیق نتایج زیر حاصل گردید:

۱. بین متغیر "کیفیت زندگی و مولفه‌های آن" با "محل سکونت" (فضای زیست) رابطه معناداری وجود داشت، مساله‌ای که در نظریات بوم‌شناختی مکتب شیکاگو و نظریه‌پردازان مربوطه نیز به آن اشاره و تاکید گردیده است، نکته مهم دیگر آنکه بوردیو نیز در بحث میدان، به نحوی به تاثیر فضای زیست در نحوه تعاملات اجتماعی و تعیین سطح کیفیت زندگی اشاره نموده است. همان‌گونه که در بررسی تفصیلی فرضیات نیز اشاره گردیده، نمره کیفیت زندگی افراد مورد بررسی در مناطق مختلف شهر زنجان به صورت معناداری با یکدیگر تفاوت داشت. لازم به ذکر می‌باشد که این مساله در تحقیقات قبلی (به طور مثال: روسلان و همکاران: ۲۰۱۰، ماجدی و لهسایی‌زاده: ۱۳۸۵، نیکبخت نصرآبادی و همکاران: ۱۳۸۷، تنیس و ویندرمن: ۲۰۰۲ و اسپالوک و همکاران: ۲۰۰۲) نیز مورد تایید قرار گرفته است.

۲. بین دو متغیر "کیفیت زندگی" و "سن" رابطه معناداری وجود نداشت ولی نکته قابل توجه اینکه، بین یکی از مولفه‌های کیفیت زندگی (سلامت روان) و سن رابطه

معناداری بود، در مورد متغیر سن، به عنوان یکی از متغیرهای زمینه‌ای، در اغلب نظریه‌های جامعه‌شناختی، به نحوی به موثر بودن و تاثیر آن در کیفیت زندگی و سبک زندگی اشاره گردیده است. متغیر سن به عنوان یکی از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد مورد بررسی نقش قابل توجهی در تغییر متغیرهای مورد بررسی داشته است که مشخصاً در مورد متغیر کیفیت زندگی نیز به نوعی تاثیر آن ملاحظه می‌گردد، به ویژه در مورد مولفه سلامت روان رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود داشت. نکته مهم دیگر در مورد متغیر سن و تاثیر آن در کیفیت زندگی، تاکید رویکردها و نظریات پزشکی و روانشناختی بر تاثیر آن در کیفیت زندگی و سبک زندگی می‌باشد.

۳. بین متغیرهای "کیفیت زندگی" و "تحصیلات" رابطه معناداری وجود داشت. این مساله نه تنها در حوزه متغیر کیفیت زندگی، بلکه در مورد مولفه‌های کیفیت زندگی و متغیر تحصیلات نیز رابطه معناداری وجود داشت. همانگونه که در چارچوب نظری تحقیق نیز اشاره گردیده اندیشمندانی همانند برگس، بوردیو، رابرت ازار پارک، جرج هربرت مید به نقش و تاثیر عامل دانش، آگاهی، سواد و تحصیلات در تعیین تعاملات و ارتباطات اجتماعی و کیفیت زندگی افراد اشاره نموده‌اند، که این امر در بررسی فرضیه سوم تحقیق مورد تایید قرار گرفت. نکته دیگر آنکه در برخی از تحقیقات و پژوهش‌های پیشین (برای نمونه: فلانگان: ۱۹۸۷، ماجدی و لهسایی‌زاده: ۱۳۸۵، روسلان و همکاران: ۲۰۱۰، نیکبخت نصرآبادی و همکاران: ۱۳۸۷، تنیس و ویندرمن: ۲۰۰۲ و اسپالوک و همکاران: ۲۰۰۲) نیز وجود رابطه معنادار بین متغیرهای تحصیلات و کیفیت زندگی مورد تایید قرار گرفته بود.

۴. بین "کیفیت زندگی" و "شغل افراد" رابطه معناداری وجود داشت و نکته دیگر اینکه، حتی بین کلیه مولفه‌های کیفیت زندگی (سلامت جسمانی، سلامت روان،

روابط اجتماعی و سلامت محیطی) و "شغل افراد" رابطه معناداری حاصل گردید، نکته‌ای که در تحقیقات قبلی نیز مورد تایید قرار گرفته بود.

۵. مطلب مهم دیگر اینکه اغلب نظریات جامعه‌شناختی، روانشناختی و رویکردهای پزشکی به تاثیر قابل توجه متغیر شغل، به عنوان یکی از عامل‌ها و مولفه‌های پایگاه اقتصادی-اجتماعی در تعیین کیفیت زندگی و سبک زندگی اشاره نموده‌اند. برای نمونه نظریه بوم‌شناختی مکتب شیکاگو و جامعه‌شناسانی همانند برجس، پارگ، مید و کولی به نقش شغل در نحوه تعاملات و ارتباطات اجتماعی تاکید نموده و متعقدند که این متغیر در تعیین سطح کیفیت زندگی و سبک زندگی موثر می‌باشد.

۶. بین دو متغیر "کیفیت زندگی" و "سبک زندگی" رابطه معنادار وجود داشت، نکته‌ای که در اغلب رویکردهای پزشکی، روانشناختی و به ویژه جامعه‌شناختی به آن اشاره گردیده است. برای نمونه نظریه سلامت محور در رویکرد پزشکی تاکید می‌کند که یکی از عامل‌های تعیین سبک زندگی، کیفیت زندگی می‌باشد که نقش و تاثیر زیادی در تعیین کیفیت زندگی دارد. همچنین این نتیجه در برخی از تحقیقات پیشین داخلی و خارجی که به بررسی رابطه این دو متغیر پرداخته بودند، حاصل گردیده بود.

۷. بین دو متغیر "کیفیت زندگی" و "اعتماد اجتماعی" رابطه معناداری وجود داشت، نکته‌ای که توسط نظریه پردازانی همانند گیدنز، هابرماس، بوردیو و اندیشمندان نظریه بوم‌شناختی مکتب شیکاگو مورد اشاره قرار گرفته است و در بخش مبانی نظری و چارچوب نظری نیز بدان اشاره گردید. ولی نکته حائز اهمیت اینکه، هیچ یک از تحقیقات و پژوهش‌های قبلی، به بررسی رابطه بین این دو متغیر (کیفیت زندگی و اعتماد اجتماعی) نپرداخته‌اند.

۸. بین دو متغیر "کیفیت زندگی" و "پایگاه اقتصادی اجتماعی پاسخگویان" رابطه معناداری وجود داشت، نکته‌ای که در اغلب نظریات جامعه‌شناختی، روانشناختی به آن اشاره و تاکید گردیده است. برای نمونه می‌توان به نظریات جامعه‌شناسانی همانند ماکس وبر، برجس، بوردیو، گیدنز و پارک اشاره نمود که به نوعی به تاثیر متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی در تعاملات و ارتباطات اجتماعی، به ویژه کیفیت زندگی و سبک زندگی تاکید نموده‌اند. همچنین نتیجه حاصله در اغلب تحقیقات قبلی خارجی و داخلی (برای نمونه: اسپالوک و همکاران: ۲۰۰۲، نیکبخت نصرآبادی و همکاران: ۲۰۱۰، ماجدی و لهسایی‌زاده: ۱۳۸۵، روسلان و همکاران: ۱۳۸۷، تنیس و ویندرمن: ۲۰۰۲ و فلانگان: ۱۹۸۷) نیز مورد بررسی قرار گرفته و تایید گردیده است.

اسامی منابع و ماخذ

- امیر کافی، مهدی (۱۳۸۰). "اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن"، فصلنامه نمایه پژوهشی، سال پنجم، شماره ۱۸.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی (ترجمه مریم وتر)، انتشارات امیرکبیر.
- تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۷۹)، درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، مشهد، نشر مرندیز.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر (ترجمه محسن ثلاثی)، تهران: انتشارات علمی.
- زاهدی مازندرانی، محمد جواد (۱۳۸۲)، توسعه و نابرابری، تهران: انتشارات مازیار

- زندگی. س (۱۳۸۲)، بررسی مقایسه ای کیفیت زندگی در افراد مبتلا به افسردگی یا گروه شاهد، اصفهان: دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- زیمل، گئورک (۱۳۷۲)، کلان شهر و حیات ذهنی (مترجم یوسف اباذری)، شماره ۳، نامه علوم اجتماعی.
- کوزر، لوئیس (۱۳۷۷)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، چاپ هفتم، تهران: انتشارات علمی.
- کوئن، بروس (۱۳۷۲)، مبانی جامعه شناسی، ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: سمت.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۶)، جامعه شناسی (ترجمه محسن صبوری)، چاپ چهارم، تهران: نشر نی.
- ماجدی، سید مسعود. لهسایی، عبدالعلی (۱۳۸۵). بررسی متغیرهای زمینه ای سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس. فصلنامه روستا و توسعه، سال نهم، شماره ۴.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۰)، بیگانگی، نامه علوم اجتماعی، ج ۲، شماره ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نجات، سحرناز (۱۳۸۵)، استاندارد سازی پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان جهانی بهداشت (WHOQOL- BREF): ترجمه و روان سنجی گونه ایرانی، شماره ۴ مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی.
- نیکبخت نصرآبادی، علیرضا. مظلوم، سیدرضا. نثاری، مریم. گودرزی، فاطمه (۱۳۸۷). ارتباط حیطه های نگرانی با کیفیت زندگی دانشجویان. فصلنامه پیش، سال هشتم، شماره اول، زمستان.

- Auh.s.,(2005), An Investigation of the Relationship between Quality of life and Residential Environments among Rural Families, A Dissertation submitted to the Graduate Faculty in partial of the Requirements of Degree of Doctor of philosophy.
- Bentham j. (1789). An introduction to the principles of morals and legislation. New York. Hafner
- Bullock, B. S. and Susie, J. (2004), An Analysis of Technology Use and Quality of Life in a Rural West Texas Community. Austin: University of Texas.
- Campbell, A. Converse, P, and Rogers, W. (1976), The Quality of American Life. New York: Russell Sage Foundation.
- Flangan, J.C.(1978).A research approach to improving our quality of life .American psychology.33,pp,138-147.
- Joreskog, K. G. and sorbom, D.,(2004), Lisrel8.7. Scientific software international Inc
- Keyes, Corey L. M. ,&Shane Lopez. 2002.Positive Direction in Diagnosis and Interventions, pp. 45-59, N. Y. :Oxford University Press Keyes,
- Kim, Kyungmi, (2002), The Effects of Tourism Impacts upon Quality of Residents in the Community. (ph. D. Dissertation). Blacksburg, Virginia: Faculty of the Virginia polytechnic Institute and State University
- Pal, A.K., Kumar, U.C.,(2005), Quality of life concept for the Evaluation of societal Development of Rural community in west Bangal, India, Rural Development, Volume x v, no 2.
- parker, J. S. and Moore, R. H. (2008), "Conservation use and quality of life rural community: an extension of Goldschmidt's findings". Southern Rural Sociology, Vol. 23, No. 1, pp. 235-265.
- parker, M. (1997), "Loss in the lives of Southeast Asian Elders". Journal of Development in Quality of Life Studies, Vol. 1, No. 2

- power, mick. (2003). Development of a common instrument for quality of life. University hospital of Edinburg, United Kingdom
- Raphael, D, et al. (1996), measuring the Quality of Life in older persons: A Model with Implications for community and public Health Nursing. Toronto center for Health promotion, university of Toronto.
- Roslan,A. Russayani ,I. Nor azam.A.(2010). The Relationship between Social Capital and Quality of Life Among Rural Households in Terengganu, Malaysia. International Journal of Sustainable Development, Vol. 01, No. 05, pp. 99-106.
- Sirgy, M. J. and Cornwell, T. (221), "Further validation of the Sirgy et al. 's measure of community quality of life". Social Indicators Research, Vol. 56, No. 2, pp. 125-143.
- Smelser, Neil. Hand book of sociology inequality and Labor processes sage California, 1188
- Spitzer, W. o. Dobson A. J. HallTJ. Et alT.(1981): Measuring the quality of life of cancer patients. Dis 34 597-585 JChron.
- Theunissen,N. C. M. Zwinderman .K.H.(2002). Quality of life and self-esteem in children treatedfor idiopathic short stature. The journal of pediatrics.Vol, 1, No, 5.
- Wood, Douphine, S. A. 1999. "Assessing Quality of life clinical research: form where have we com and were are going'J. clin.Epidemiol.